

Çin Düşünürü Wang Bi'nin “Dil-Anlam Ayrımı Kuramı”na Göre “Dilin Sınırlılığı”

Gonca Ünal Chiang*

Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, Ankara, Türkiye

Öz

Çin düşünce geleneği içinde, Wei-Jin Dönemine (魏晉 MS 220-420) damga vuran felsefe akımı “Sırlar Öğretisi” (玄學); metafizik bir bakış açısıyla varlığa ve varoluşa dair ontolojik tartışmalar başlatan bir öğretilerdir. Sırlar Öğretisi, Çin felsefe geleneği içinde, bir yandan “varlık nasıl meydana gelmiştir? Doğal düzende kendine nasıl bir yer edinmiştir? Bu düzen içinde ne tür görevler üstlenmiştir?” gibi sorulara cevap ararken; diğer yandan Dao Düşünce Ekolü'nün iki temsilcisi “Lao Tzu” (老子) ve “Zhuang Tzu” (莊子) düşüncelerini metafizik yöntemlerle yeniden yorumlayarak, kişisel huzuru hedef alan ve toplumsal düzene yönelik eleştirilere imkân tanıyan bir düşünsel sürecin kapılarını aralamıştır. Bu dönemin düşünürleri arasında öncelikli bir yere sahip olan Wang Bi (王弼, MS 226 - 249), felsefi görüşlerini, Lao-Zhuang Geleneği ve Dao Düşünce Ekolü'nün temelleri üzerine kurmuştur. Wang Bi, yirmi üç yıl süren kısa yaşamına Çin'in önemli klasiklerinden olan “Değişimler Klasığı” (易經) ve “Dao De Jing”in (道德經) yorumunu sığdırmış ve bu iki klasığın sonraki düşünürler tarafından daha iyi anlaşılabilir hale getirilmesine katkı sağlamıştır. Wang Bi, “Değişimler Klasığı” yorumunda, bu eserin Lao Tzu felsefesindeki metafizik yapının kaynağı olduğu fikrini ortaya atmış ve bu görüşünü destekleyen “Dil - Anlam Ayrımı” (言意之變) düşüncesini geliştirmiştir. Bu görüş temelinde; insanın evreni ve varlığı algılama ve ifade etme sürecinde yararlandığı en önemli araç olan “dil ve yazı”nın, insanın düşünce ve ifade yetilerine getirdiği sınırlılığı gözler önüne sermektedir.

Anahtar Kelimeler: Wang Bi, Dil-Anlam Ayrımı Kuramı, Değişimler Klasığı, Dao Düşünce Ekolü, Lao Tzu.

“Finiteness of Language” With Respect to the Chinese Philosopher Wang Bi’s Theory of “Distinction between Language and Meaning”

Abstract

In the Chinese traditional thought, “Doctrine of Secrets” was an extremely dominant philosophical movement during Wei-Jin era (AD 220 – 420) which had initiated ontological arguments on creation from a metaphysical aspect. While Doctrine of Secrets searched for answers to the questions such as “How did the existence originate? What kind of place has it taken in the natural order? What tasks did it take on?”, on the other hand, two representatives of the Dao School of Thought, “Lao Tzu” and “Zhuang Tzu”, had started an intellectual process by reinterpreting their ideas with metaphysical methods, and allowed the critiques of inner peace

Makale Bilgileri:

Gönderim / Received:

12.02.2016

Kabul / Accepted:

25.04.2016

* Sorumlu Yazar:

Ankara Üniversitesi,
Dil ve Tarih-Coğrafya
Fakültesi, Ankara, Türkiye
tsukue81@hotmail.com

and social order to arise. Wang Bi (AD 226 – 249), who held a privileged place in this period, built his philosophical views on the foundations of Lao-Zhuang Tradition and Dao School of Thought. During his short life of twenty three years, Wang Bi wrote the interpretation of Chinese classics “Classic of Changes” and “Dao De Jing” and therefore contributed to the efforts of succeeding philosophers in having a better understanding and improving these two classics. In his interpretation of “Classic of Changes”, Wang Bi argued that this work was the source of the metaphysical structure in the philosophy of Lao Tzu and developed the idea of “Distinction between Language and Meaning” which supported his argument. Essentially, this argument shows the restriction which “language and writing”, the most important tool the mankind uses in understanding and expressing the universe and existence, brings to the man’s ability of thinking and expressing.

Keywords: Wang Bi, Theory of Distinction between Language and Meaning, Classic of Changes, Dao School of Thought, Lao Tzu.

Klasik Metinler ve Tarihsel Arkaplan

Çin’in Wei-Jin Hanedanlıkları döneminde (MS 220 - 589), Han geleneği ile birlikte, yüzlerce yıl gelişim göstermiş olan “Klasikler Öğretisi”ⁱ (經學) zayıflamaya başlamış, “Klasikler Öğretisi” düşünürlerinin klasik metinleri yeniden yorumlama yöntemini eleştiren ve aralarında yüksek mevki sahibi devlet görevlilerinin de bulunduğu kimi aydınlar, “Klasikler Öğretisi” ne karşı yeni bir akım başlatmışlardır. Adına “Sırlar Öğretisi” (玄學) denilen bu akımın öncüsü, Wei-Jin döneminin ünlü düşünürü Wang Bi’dir (王弼) (MS 226 - 249).

Toplumda siyasi tartışmalara ağırlık vererek, toplumsal öğreti ve kuralları ön plana çıkaran, dünya algılarıyla düşüncelerini klasik metinlere dayandıran Klasikler Öğretisi düşünürlerinin aksine; Sırlar Öğretisi düşünürleri, Qin öncesi (MÖ 221 öncesi) dönemin mistik düşünce akımlarından Dao Düşünce okulunun geleneksel

söylemini devam ettirmiş, metafiziksel bir bakış açısıyla, varlığa dair ontolojik tartışmalar ortaya koymuşlardır. Sırlar Öğretisi düşünürleri; siyaset, ekonomi ve yönetim gibi dünyevi meselelere fazla ilgi duymayan, müzik ve resme yatkın, sanatçı yönleri, estetik anlayışları gelişmiş ve genelde münzevi bir hayat tarzını benimsemiş aydınlardır. Bu kimseler, Han dönemi aydınları tarafından yeniden derlenen klasik metinlerin eksik ve hatalı olduğunu düşünmüşler ve klasiklerin anlaşılması ve yorumlanması konusunda yeni yaklaşımlar geliştirmişlerdir. Bunların arasında en dikkate değer olan; Wang Bi’nin “Değişimler Klasığı” niⁱⁱ (易經/周易) yorumlamak için geliştirdiği “Dil - Anlam Ayrımı” kuramıdır (言意之變) .

Wang Bi’ye göre, insanın evreni ve varlığı anlama ve ifade etme süreci yalnızca “dil” e (sözcüklere) (言) dayanmamaktadır; ona göre yazının henüz var olmadığı zamanlarda da insanlar farklı yöntemler kullanarak anlama ulaşmış ve ulaştıkları anlamı ifade edebilmişlerdir. Bu sebeple; Wang Bi’ ye göre, klasik metinler yorumlanırken yalnızca “dil” (sözcükler) üzerine yapılan çalışmalar eksik olmaktadır. Ona göre dil (sözcükler), bir duygu ve düşüncenin içerisinde barındırdığı anlamları tüm ihtimalleri ile açıklamada yetersiz kalmakta, sözlü veya yazılı ifadelerde kullanılan sözcüklerin, “gerçek anlam”ı (意) tüm yönleriyle ifade edemediği durumlar ortaya çıkmaktadır. O nedenle Wang Bi’ye göre, sözcükler kullanılarak dil ve yazı üzerinden gerçekleştirilen anlama ve yorumlama, çoğu zaman yüzeysel dil tartışmalarının ötesine geçememekte ve “gerçek anlam”ı yansıtamamaktadır .

Bu bağlamda; Wang Bi’nin “Değişimler Klasığı”ni anlamak ve yorumlamak için ortaya koyduğu “Dil-Anlam Ayrımı”, insanın evreni ve varlığı tanıması, “gerçek anlam”a ulaşması ve ulaştığı “gerçek anlam”ı ifade etmesi sürecinde, dil ve yazının dışında kullanabilecek başka bir yöntemden söz etmektedir; bu yöntem, ilkel dönemde kullanılan “resimli ifade” yi anımsatan ve “gerçek anlam”a dilden daha yakın olan “semboller” (象) üzerine kurulmuştur.

“Dil - Anlam Ayrımı” (言意之變)

Wang Bi'ye göre, dil veya sözcüklerin kişiyi fiziksel dünyada ulaştırdığı anlam, dilin çizdiği sınırların ötesine asla geçemez, kişiyi metafizik dünyada dil ve sözcüğün ötesinde yer alan anlamın özüne ulaştırılmaz. Dolayısıyla Wang Bi, ortaya koyduğu “dil-sembol-anlam” kuramıyla (言象意) kişiye dil ve sembolün sınırlarını aşarak, gerçek anlama ulaşabileceği bir yöntem sunmaktadır.

Wang Bi bu kuram sayesinde insanın sahip olduğu “dil ve yazılı ifadeyle mantıklı düşünme yeteneği”nin (語文表達的邏輯思考能力) ve tarihsel süreçte bundan çok daha önce geliştirilmiş olan “resimli ifadeyle mantıklı düşünme yeteneği”nin (圖象表達的邏輯思考能力) sınırları üzerinde durmuştur. Bu sayede insanın resim ve yazının ötesine geçmek suretiyle, sınırları olmayan ideal doğaya nasıl geri dönebileceğinin ve özgür bir yaşama nasıl ulaşabileceğinin işaretlerini vermiştir.

Dil, sembol ve anlam arasındaki karşılıklı ilişkiyi ele alan “dil ve anlam ayrımı” kuramı (言意之辨), Wang Bi'nin Değişimler Klasığı'ni yorumlarken, “Değişimler Klasığı Örneği . Sembolü Anlama Bölümü”nde (周易略例 . 明象篇) ortaya koyduğu bir yöntemdir. Wang Bi, Değişimler Klasığı'nin ifade yapısı üzerinde, “dil ve yazılı ifade” (語文表達), “resimli ifade” (圖象表達) ve “gerçek anlam” (義理) arasındaki ilişkiye dair derin tahlillerde bulunmuş ve insanın “dil ve yazılı ifadeyle mantıklı düşünme yeteneği”nin (語文表達的邏輯思考能力) sınırlarını ortaya koymaya çalışmıştır.

Wang Bi'ye göre “Değişimler Klasığı”, dil ve sembolleri kullanarak kendi benliğini, evrendeki diğer varlıkları ve bütün değişim ve döngüleri anlamaya yardımcı olan bir anahtardır. Değişimler Klasığı'ndeⁱⁱⁱ “sembol (象)”, metin içinde geçen “trigramları ve hegzagramları” (爻象, 卦象) ifade etmekte; “dil” (言), bu trigram ve hegzagramları açıklamak için kullanılan “yazı”yı (語言文字); “anlam” (意) ise, yazarın duygu ve düşüncelerinin içerdiği “anlam ve mantığı” (意義與道理) ifade

etmektedir. Wang Bi'ye göre; Değişimler Klasığı'ni anlama sürecinde “dil”den yola çıkılarak “sembol”e, “sembol”den hareketle de “anlam”a ulaşmak esastır. Ancak “gerçek anlam”a ulaşabilmek için birer araç olarak bilgisinin tüm ihtimallerine ayrı ayrı ulaştığımız “dil” ve “sembol”ün unutulması gerekmektedir.

“Dil-Anlam Ayrımı” Kuramına Göre Resimli ve Yazılı İfadenin Sınırları ve Sınırların Ötesine Geçme

Wang Bi'nin “Değişimler Klasığı Örneği . Sembolü Anlama Bölümü” (周易略例 . 明象篇) yorumuna baktığımızda; Wang Bi'nin cümleleri üzerinden, Onun ortaya koyduğu “Dil ve Anlam Ayrımı” kuramını ve bu kuramın Lao Tzu düşüncesiyle bağlantısını anlayabiliyoruz.

“Sembol, Anlamdan meydana gelir.” (夫象者出意者也) (Lou, 1992, s. 609). “Sembol”ün kaynağı “anlam”dır. Bunu “Değişimler Klasığı”nden bir örnekle açıklayabiliriz; “anlam”, ifade edilmek istenen varlık veya haldir; “sembol” ise, bunu ifade eden *üç dizim* (trigram) ve *altı dizimdir* (hegzagram). “Sembol”ün var olması için ilk koşul “anlam”ın oluşmasıdır. Şu halde insanın kalbinde önce bir duygu veya düşünce belirir, bu “anlam”ı oluşturur; daha sonra bu duygu veya düşünceyi ifade edebilmek için onu temsil edebilecek bir resim yani “sembol” üretilmiştir. İlk aşamada “anlam”, ikinci aşamada ise “sembol” ortaya çıkar.

“Dil (sözcük), Sembolü açıklayandır.” (言者明象者也) (Lou, 1992, s. 609). Burada “dil”, sembolün temsil ettiği anlamı ifade etmek için kullanılmaktadır. Örneğin; Değişimler Klasığı'ndeki sekiz hegzagramdan biri olan ve göğü temsil eden “qian” (乾卦), toplamda altı çizgiden oluşan soyut bir semboldür. “qian hegzagramı”; “kuvvetli ve enerjik, şekli değişir ölçüsü değişmez” (Hou, 1976, s. 32) anlamlarını vermektedir. Bu anlam, somut bazı varlıklar örnek gösterilerek de açıklanabilmektedir. Örneğin; at, gök, buz, metal gibi somut kavramlar, “qian hegzagramı”nın sahip olduğu “kuvvetli ve enerjik, şekli değişir ölçüsü değişmez” anlamlarını karşılayabilmektedir.

“Anlama ulaşmak için, sembolden daha iyi bir yöntem yoktur.”(盡意莫若象) (Lou, 1992, s. 609). İnsanın aklından ve kalbinden geçen duygu ve düşünceler “anlam”dır ve anlamın ifade edilebilmesinin en iyi yolu “sembol”leri kullanmaktır. Örneğin; “çok soğuk” hissi, bir “buz parçası” sembolü kullanılarak ifade edilebilmektedir.

“Semböle ulaşmak için, dilden (sözcük) daha iyi bir yöntem yoktur.”(盡象莫若言) (Lou, 1992, s.609): “Anlamı” temsil etmek için “sembol” kullanılırken, “sembol”ü ifade etmek için “dil (sözcük)” kullanılmaktadır. Daha net açıklamaya çalışırsak; bir sembolü ifade edebilmenin en iyi yolu ona, onu temsil edecek bir sözcük atamaktır. Böylece sembolün kendisi ortada yokken bile, kendine atanan sözcük sembolü temsil edebilmektedir. Örneğin; “buz parçası” sembolü, “buz parçası” sözcükleri kullanılarak ifade edilebilmektedir.

“Dil (sözcük), sembolden gelmektedir; bu nedenle dili (sözcük) takip ederek sembolü gözlemlemek mümkündür.”(言生於象，故可尋言以觀象) (Lou, 1992, s. 609). Dil, sembolü temsil etmektedir; dilin (sözcüğün) var olmasının şartı, öncelikle onun temsil edebileceği bir sembolün var olmasıdır. Bu sebeple dilden (sözcükten) yola çıkarak sembole ulaşmak mümkündür.

“Sembol, anlamdan gelmektedir; bu nedenle sembolü takip ederek anlamı gözlemlemek mümkündür.” (象生於意，故可尋象以觀意) (Lou, 1992, s. 609). Sembol, anlamı temsil etmektedir; sembolün var olmasının şartı, öncelikle onun temsil edebileceği bir anlamın olmasıdır, o nedenle anlama ulaşabilmenin yolu sembolü izlemekten geçer;

“Anlama sembol aracılığıyla; sembole ise dil (sözcük) aracılığıyla ulaşılabilir. Sembolü anlamının yöntemi dil (sözcük) ise, sembole ulaştıktan sonra dil (sözcük) unutulmalıdır” (Lou, 1992, s. 609). (意以象盡，象以言著。故言者所以明象，得象而忘言). “Sembol, anlamı içinde saklar, anlama ulaştıktan sonra sembolü unutmak gerekmektedir.”(象者所以存意，得意而忘象) (Lou, 1992, s. 609).

Dil (sözcük), sembole; sembol ise anlama ulaştırır. Dil (sözcük), sembolü; sembol, anlamı açıklamak için kullanıldığına göre, sembole ulaşıldıktan sonra artık işlevi kalmayan dilin (sözün) ve anlama ulaşıldıktan sonra da işlevi kalmayan sembolün unutulması gerekmektedir.^{iv}

Özellikle dikkat çeken Wang Bi'nin sıklıkla kullandığı “unutmak” (忘) ve “saklamak” (存) kavramlarının karşılıklı ilişkisidir. Çinli felsefeci Zhuang Yaolang, “Wang Bi Sırlar Öğretisi” adlı eserinde bu konuyu tartışmaktadır (Zhuang, 1991, s. 355-357). Zhuang Yaolang'a göre; “unutmak” (忘) kavramı, “iptal etmek, ortadan kaldırmak, yok etmek” gibi anlaşılmalıdır; Wang Bi'nin söz ettiği “unutmak” (忘), “sınırlara ve kalıplara sokmamak” (不為所限) anlamına gelmektedir. Wang Bi'ye göre, dil ve sembolü tüm yönleriyle ve tüm ihtimalleri ile hiç bir sınır ve kalıba sokmadan anlamak yani tüketmek kişiyi gerçek anlama ulaştıracaktır. Gerçek anlama ulaşan kişi ise, artık işlevini tamamlamış olan dil ve sembole takılıp kalmayacaktır. “Unutmak”, aslında bir çeşit “tanıma ve anlamının ötesine geçme, aşma” sürecidir. “Saklamak” (存) kavramı ise, unutmanın (忘) tersi olarak “sınırlara ve kalıplara sokmamak” (為所限) anlamına gelmektedir.

Wang Bi'ye göre dil sembolün, sembol ise anlamın temsilcisidir; ancak dil ve sembol anlama ulaşmak için kullanılan birer araçtır ve asla anlamın kendisi değildir. O nedenle araç vasıtasıyla amaca bir kez ulaşıldığında, araç unutulmalıdır; çünkü unutulmayan araç, amaca ulaşmada engel haline gelecek ve kişiyi sınırlandıracaktır. Bu durum, Değişimler Klasiği'nde bilge kişinin kalbinden geçen ve dil-sembol-işaretler yoluyla ifade ettiği gerçek anlama ulaşmayı imkânsız kılacaktır. Bu sebeple Wang Bi; “anlama ulaştığında sembolü, sembole ulaştığında dili / sözü unut” (得意忘象，得象忘言) demektedir. Yalnızca dil ve sembol unutulduğunda, diğer bir deyişle dil ve sembolün ötesine geçildiğinde “şekli olmayan ve adlandırılmayan öz”e ulaşmak mümkün olacaktır.

Wang Bi'nin metinde yine sıklıkla kullandığı “ulaşmak, elde etmek” (得) terimine ve terimin

“unutma” (忘) kavramı ile olan öncelik-sonralık ilişkisine açıklık getirmek gerekmektedir. Wang Bi’nin metnine bakıldığında, “ulaşmak, elde etmek” (得) ile “unutmak” (忘) arasındaki öncelik sırasına göre; unutmak, ulaşmanın şartıdır. Sembole ulaşmanın şartı dili/sözü unutmak, anlama ulaşmanın şartı ise sembolü unutmaktır. Ancak Zhuang Yaolang konuya bir başka bakış açısı daha getirmiştir. Ona göre ulaşmak ve unutmak arasında bir öncelik sırası olsa da gerçekte bu iki olay aynı anda gerçekleşmektedir; dil/söz ve sembol tamamen unutulmadan gerçek anlama ulaşılamayacağı gibi, dil/söz ve sembolün bütünüyle unutulması ise ancak gerçek anlama ulaşıldığında gerçekleşmektedir (Zhuang, 1991, s. 358-359).

“Tavşan kapanı tavşan yakalamak için kullanılır; tavşanı elde ettiğinde kapanı unut; balık ağı balık avlamak için kullanılır; balığı elde ettiğinde ağı unut. Dil, sembolün kapanı, sembol anlamın ağıdır.” (猶蹄者所以在兔，得兔而忘蹄；筌者所以在魚，得魚而忘筌也。然則，言者象之蹄也，象者意之筌也) (Lou, 1992, s. 609). Tavşan kapanı, tavşan yakalamak için kullanılan bir araçtır, amaç tavşanı yakalamaktır; bu nedenle kapan kullanılıp tavşan yakalandığı zaman artık kapana ihtiyaç kalmaz ve kapan unutulmalıdır. Aynı şekilde balık ağı da balık tutmak için kullanılan bir araçtır, amaç balık tutmaktır; ağ kullanılıp balık tutulduktan sonra ağı unutmak gerekmektedir. Böylece anlamı ağ ile yakalayıp kapan ile tuttuğumuzda söze ulaşırız. Diğer bir deyişle; araç kullanılıp hedefe ulaştıktan sonra, işlevini yitirmiş olan aracın unutulması gerekmektedir. Wang Bi bu cümlede Değişimler Klasığı içinde geçen “dili (sözcük)” ve “sembolü”, kullanılan araç yani “tavşan kapanı” ve “balık ağı” ile ulaşılması gereken amacı yani “anlamı” ise “tavşan” ve “balık” ile özdeşleştirmiştir. Ona göre; “dil (sözcük)” ve “sembol, bizi “anlam”a ulaştıracak olan araç, metot ve yöntemdir.”^v

Wang Bi’nin bu pasajını Zhou Fangmin de benzer bir yaklaşımla değerlendirmektedir. “Wang Bi ve Cheng Yi’nin Değişimler Öğretisinin Karşılaştırılması” adlı eserinde şöyle demektedir:

Wang Bi, ağ ve kapanı, dil (sözcük) ve sembol ile özdeşleştirerek şöyle bir açıklamada bulunmuştur: dil (sözcük) ve sembol yalnızca birer araçtır, geçici olarak kullanılır, yalnızca araç olma değeri vardır, gerçeklik değeri yoktur; bu nedenle unutulabilir ve hatta unutulmalıdır. Bununla birlikte; dil (sözcük) ve sembol birer araç olmakla birlikte, ikisi de gerekli araçlardır; anlam, varlığını tam olarak dil ve sembole borçlu olmasa da, dil ve sembolün ifadesi aracılığı ile varlığını ortaya koyabilmektedir. Diğer bir deyişle; dil ve sembol, anlamı direkt olarak temsil etmese de, anlamın ortaya çıkmasının sebebini oluşturmaktadır; bu nedenle “Anlama ulaşmak için sembolden ve sembole ulaşmak için dilden daha iyi bir yöntem yoktur (Zhou, 1993, s. 93).

“Bu sebeple; dili saklayan sembole, sembolü saklayan anlama sahip olamaz.” (是故存言者非得象者也；存象者非得意者也) (Lou, 1992, s. 609): Burada Wang Bi’nin özellikle vurguladığı, “Değişimler Klasığı”ni yorumlarken, yazarın ifade etmek istediği “anlam”ı sıkı sıkıya kavramaktır; Wang Bi bu bağlamda; dili (sözcük) takip ederek sembolü, sembolü takip ederek anlamı gözlemleme (尋言以觀；尋象以觀意) sürecinin önemi üzerinde durmaktadır; hatta onun önerisi; anlama ulaşıldıktan sonra dil ve sembolün unutulması yönündedir (Cai, 1999, s. 50).

“Anlamdan doğan^{vi} sembol, anlamı içinde saklar; ancak anlamın saklayıcısı olan sembol, anlamın kendisi değildir.” (象生於意而存象焉，則所存者乃非其象也) (Lou, 1992, s. 609): Bu sözü bir örnekle açıklamaya çalışalım; “ateş” sembolü (火), içerisinde “sıcaklık” kavramını (熱) saklayabilmektedir ancak “ateş”, “sıcak”ın kendisi değildir; “sıcak” anlamını ifade edebilecek bir sembol bulunmamaktadır.^{vii}

“Sembolden doğan dil (sözcük), sembolü içinde saklar; ancak sembolün saklayıcısı olan dil, sembolün kendisi değildir.” (言生於象而存言焉，則所存者乃非其言也) (Lou, 1992, s. 609). Örneğin; “ateş” (火) sözcüğü “ateş” (火)

sembolünü ifade eder ancak, “ateş” (火) sembolünün kendisi değildir.

Ancak sembolü unuttuğunda gerçek anlama ulaşırsın; dili (sözcüğü) unuttuğunda ancak gerçek sembole ulaşırsın. Öyleyse; anlama ulaşmanın şartı sembolü unutmak, sembole ulaşmanın şartı dili unutmaktır. (然則忘象者乃得意者也。忘言者乃得象者也。得意在忘象，得象在忘言) Sembol, anlamı tüketmek için vardır, anlama ulaştıktan sonra sembol unutulabilir; işaretler, duyguları tüketmek için vardır, duyguya ulaşıldığında işaretler unutulabilir. (故立象以盡意而象可忘也；重畫以盡情而畫可忘也) (Lou, 1992, s. 609)

“Değişimler Klasığı”nde bulunan üç dizim (trigram) ve altı dizim (hegzagram), insan duyguları ve varlığın içerdiği anlamları temsilen kullanılmışlardır; bu sebeple anlama ulaşıldıktan sonra bu işaretlerin unutulması beklenmektedir. Örneğin; “*qian hegzagramı*” (乾卦), toplamda altı çizgiden oluşan soyut bir sembol olup; “kuvvetli ve enerjik, şekli değişir ölçüsü değişmez” açıklamasıyla verilmektedir. Sembol kullanılıp anlama ulaşıldıktan sonra *qian hegzagramını* unutmak gerekmektedir.^{viii}

Wang Bi’ye göre “Değişimler Klasığı”ni anlamak ve yorumlamak için kullanılacak yöntem iki türdür. Bunlar “yazar” ve “okur” açısından değerlendirmelerden oluşmaktadır. Çinli araştırmacı Lin Lizhen “*Wang Bi*” adlı çalışmasında bu tür bir çözümleme sunmaktadır:

Yazarın ifade süreci açısından bakıldığında, önce yazarın kalbinde veya aklında bir duygu veya düşünce belirlemiştir; yazar bunu ifade etmek için bir sembol kullanır; semboller ise dil (sözcük) sayesinde aktarılır. Bu sıralama, anlam-sembol-dil yönünde şekillenir. Anlam; temel özdür, sembol ve dil ise onu ifade eden araçlardır (varlıklardır) ve anlamdan doğarlar. Wang Bi’nin söylediği “dil sembolden, sembol anlamdan doğar” (言生於象，象生於意) cümlesi bu anlama gelmektedir. Okuyucunun anlama ulaşma süreci

açısından bakıldığında ise; önce dilden sembole sonra sembolden gerçek anlama ulaşma süreci söz konusu olmaktadır. Bu; dil-sembol-anlam sıralamasına göre tersine işleyen bir süreçtir ve sonunda ulaşılmak istenen şey; anlam yani özdür. Wang Bi’nin söylediği “dilden yola çıkıp sembole, sembolden yola çıkıp anlama ulaşmak” (尋言以觀象，尋象以觀意) cümlesi bu anlama gelmektedir (Lin, 1988, s. 78).

Bu noktada; “kişi, dil ve sembol yöntemlerinden yola çıkarak Değişimler Klasığı’nde bilge kişinin (yazarın) kalbinden geçen “özel anlama”^{ix} tam olarak ulaşabilir mi?” sorusuna kesin bir cevap vermek zor olsa da; dil ve sembolün kişiyi anlama ulaşmak için çıktığı yolda, hedefe bir adım daha yaklaştıracak birer araç olduğunu söylemek hatalı olmayacaktır. Dil ve sembolün anlama ulaşmadaki işlevi ile ilgili olarak, Konfüçyüs’ün “Değişimler Klasığı”nde (周易) geçen şu sözleri dikkat çekicidir:

“Konfüçyüs dedi ki: yazılı dil sözlü dili, sözlü dil ise anlamı açıklamada yetersizdir.” (子曰：書不盡言，言不盡意) (Zhou Yi (周易), 繫辭上, Bölüm 12): “Bilge kişi sembolü anlama ulaşmak için kullanır, trigramları (hegzagram) duygularının gerçekliğini anlamak için kullanır, açıklamaları da (dili) sözcüklerin anlamına ulaşmak için kullanır.”(聖人立象以盡意，設卦以盡情偽，繫辭焉以盡其言) (Zhou Yi (周易), 繫辭上, Bölüm 12)

İlk örnekte; Konfüçyüs ifade sürecine bilge kişi (yazar) açısından bakarak, dilin anlamı ifade etmekteki yetersizliğini vurgularken; ikinci örnekte; okuyucu açısından bakarak dil ve sembolün anlama ulaşmada kaçınılmaz birer yöntem olarak kullanıldığından söz etmektedir. Konfüçyüs’ün bu örneklerinin Lin Lizhen’in yaptığı tespitle örtüştüğü görülebilmektedir.

“Çeşitli anlamlar çeşitli sembollerle ifade edilebilir; anlamda birleşenler, aynı sembolle ifade edilebilir.” (是故觸類可為其象，合義可為其徵) (Lou, 1992, s. 609). Her farklı anlam, onları temsil eden farklı sembollerle ifade edilebildiği gibi; temelde aynı özelliklere sahip olan kimi anlamlar,

atanan ortak bir sembolle de ifade edilebilmektedir. Örneğin; “beyaz at” (白馬), “siyah at” (黑馬), “küçük at” (小馬), “kuvvetli at” (強馬) vb. varlıkların her biri, tek bir “at” (馬) sembolü ile ifade edilebilmektedir. Bununla birlikte benzer özelliklere sahip olan kimi anlamlara, farklı semboller kullanılarak ulaşmak da mümkün olabilmektedir. Örneğin; “üstün insan” (大人) ile “erdemli insan” (君子) aynı anlama onay verebilmektedir; aynı şekilde “ev” (房子) ile “yaşam alanı” (可以住的空間) yine birbirleri yerine kullanılarak aynı anlama işaret edebilmektedir.

Kuvvetli anlamını ifade etmek için, neden yalnızca at sembol olsun? Uyumlu anlamını vermek için, neden hep inek sembolü kullanılsın? Neden hegzagramlar, anlam ile birleştirilsin, kun hegzagramı neden inek ile özdeşleşsin? Kuvvetli anlamını ifade etmek için neden qian hegzagramı at sembolü ile bir sayılsın? Şaşkın adamlar at’ı qian hegzagramı ile özdeşleştirip, hegzagram adı ile sembolünü birleştirmişler; at olmuş qian hegzagramı, at kalmış hegzagram yok olmuş, mantıksız söylem sayısı arttıkça, işin düzeni de bozulmuş. (義苟在健，何必馬乎？類苟在順，何必牛乎？爻苟合順，何必坤乃為牛？義苟在健，何必乾乃為馬？而或者定馬於乾，案文責卦，有馬無乾，則偽說滋漫，難可紀矣) (Lou, 1992, s. 609)

Wang Bi, bir önceki cümlesinde ortak veya benzer anlamların aynı sembollerle ifade edilebileceğini veya farklı sembollerin aynı anlama işaret edebileceği belirtmişti. Yukarıdaki bu cümlelerde ise Wang Bi, dikkat edilmediği takdirde, sembol anlam ilişkisinde oluşabilecek ciddi bir hataya dikkat çekmektedir. Wang Bi’ye göre; bir anlam, her seferinde aynı sembol ile ifade edilirse, bir süre sonra sembol anlama yapışacak hatta anlamın yerini alacaktır. Örneğin Değişimler Klasığı’nde “kuvvetli” (剛健) anlamına sahip olan “qian hegzagramı” (乾卦), “at” (馬) sembolü ile “uyumlu” (柔順) anlamına sahip olan “kun hegzagramı” (坤卦) ise “sığır” (牛) sembolü ile

özdeşleşmiştir; bu durum her seferinde tekrarlanmasıyla, “qian hegzagramı” artık ilk gören için “at”ı, “kun hegzagramı” ise “sığır”ı ifade eder bir hale gelmiş, hegzagramların asıl anlamları olan “kuvvetli ve uyumlu” kavramları kaybolmuştur. Wang Bi’nin eleştirisi de bu noktada başlamaktadır; bu örneklerde sembol anlamın önüne geçmiş ve hatta anlamı yok etmiştir; hatta gerçek anlamı yitirdiklerinin farkına varmayan klasik metin yorumcuları, dil ve sembolü odak noktası yapmış, hegzagram çizgilerinin yerlerini değiştirerek sonu gelmeyen ihtimaller ve dil tartışmaları yaratmış ve içi boş kuramlar üretmişlerdir, bir süre sonra ipin ucu kaçmış ve yapılan tartışmalarda da mantıklı bir standart aranamaz olmuştur.^x

Karşılıklı Değişim yöntemi (anlamın ifade edilmesinde) yetersiz kalınca, trigram dönüşümü yöntemi kullanılmaya başlanmıştır. (互體不足，逐及卦變): Değişimler Klasığı’nde anlama ulaşmak için kullanılan yöntemlerden bir tanesi; hegzagram (卦) çizgilerinin yer değiştirmesi ile yapılan “karşılıklı değişim” (互體) yöntemidir. Çinli araştırmacı Lou Yulie “Değişimler Klasığı Lao Tzu Wang Bi Yorum ve Açıklaması” adlı eserinde bu yöntemi şöyle açıklamıştır:

Karşılıklı Değişim (互體); hegzagramın içinde hegzagram oluşturmaktır. Hegzagramın çizgileri (爻) birbirleriyle yer değiştirir, ikinci çizgi dördüncünün, üçüncü ise beşincinin yerine geçer, her bir değişiklik yeni bir hegzagram ortaya çıkarır, böylece bir hegzagramdan dört farklı hegzagram ortaya çıkar. Buna karşılıklı değişim (互體) denir (Lou, 1992, s. 612).

Değişimler Klasığı içerisindeki anlamları açıklamak için “karşılıklı değişim” (互體) yöntemi uygulanmış ancak ortaya çıkan ihtimaller anlamların zengin içeriğini karşılamaya yetmemiştir. Bu noktada, Wang Bi’nin eleştirilerine de maruz kalan yeni bir yöntem geliştirilmiş ve adına “trigram dönüşümü” (卦變) denilmiştir. Lou Yulie bu yöntemi şu şekilde açıklamaktadır: “Trigram Dönüşümü” (卦變); hegzagramın içinde alt ve üst şeklinde yer alan

üçer çizgili iki trigramın birbiri ile yer değiştirmesidir; böylece yeni hegzagramlar ortaya çıkar ve buradan da trigram ve hegzagramların üstlendikleri yeni anlamlar yorumlanır.” (Lou, 1992, s. 612).

Wang Bi'ye göre; Değişimler Klasikinde bilge kişinin (yazarın) ifade etmek istediği anlama ulaşabilmek için geliştirilen çeşit çeşit yöntemler hem çok karmaşık hem de son derece şekilseldir; ayrıca anlama ulaşmada kullanılacak ihtimalleri artırmak için geliştirilen bu yöntemler kişiyi içerikten çok şekilselliğe yönlendirerek kafasını karıştırmakta ve onu anlamdan uzaklaştırmaktadır. Bununla birlikte; Değişimler Klasikini yorumlamak için kullanılan yöntemler yalnızca “karşılıklı değişim” (互體) ve “trigram dönüşümü” (卦變) yöntemleriyle de sınırlı kalmamıştır. Wang Bi'nin bu konudaki eleştirisi şöyle devam etmektedir: “Trigram Dönüşümü de yetmeyince, doğadaki beş temel maddeye başvurulmuştur.” (變又不足，推致五行) (Lou, 1992, s. 609). Lou Yulie bu yöntemi şu şekilde açıklamaktadır: “Beş Madde Öğretisinin kullanılması; trigramların her birinin, doğadaki beş temel maddeden biriyle özdeşleştirilerek, beş maddenin birbirlerini var-yok ediş mantığına göre açıklanması temeline dayanmaktadır.” (Lou, 1992, s. 613).

Klasik'in yorumlanmasında Trigram Dönüşümü (卦變) yöntemi de yetersiz kalınca, Beş Madde Öğretisi (五行說) devreye girmiş; doğadaki beş temel madde olan metal, ağaç, su, ateş ve toprak ile bu maddelerin birbirlerini var-yok etmeleri esnasında doğada meydana getirdikleri değişim ve dönüşümler, trigramların yorumlanmasında kullanılmaya başlanmıştır.

Gerçek anlam kaybedilirse, ondan sonra ortaya çıkacak olan yöntemlerin hepsi birbirinden karmaşık olur. Bu yöntemler kullanılabilir olsa da, gerçek anlama hiç bir zaman ulaştırmaz. Bunların hepsi, sembolü tutup anlamı unutmaktan olmaktadır. Oysa sembol unutulup anlam tutulursa, işte o zaman bilge kişinin kalbinden geçen öze ulaşılabilir. (一失其原，巧愈彌甚。縱復或直，而義無所取。蓋存象忘意之由也。

忘象以求其意，義斯見矣) (Lou, 1992, s. 609).

Wang Bi'ye göre hedef anlama ulaşmak olduğu halde, çeşit çeşit yöntem geliştirmek; kişinin yalnızca yöntemle odaklanarak anlamdan uzaklaşmasına neden olacaktır. Dil ve sembol, anlama ulaşmada birer araç olmakla birlikte, aşırı ve hatalı kullanımları sonucu anlamı sınırlandırma ve hatta yok etme özelliği taşımaktadırlar. Bu sebeple anlama ulaşıldıktan sonra yapılması gereken tek şey; dil ve sembolün kullanımı için yeni yöntemler geliştirilmesi değil, aksine dil ve sembolün unutulmasıdır.^{xi}

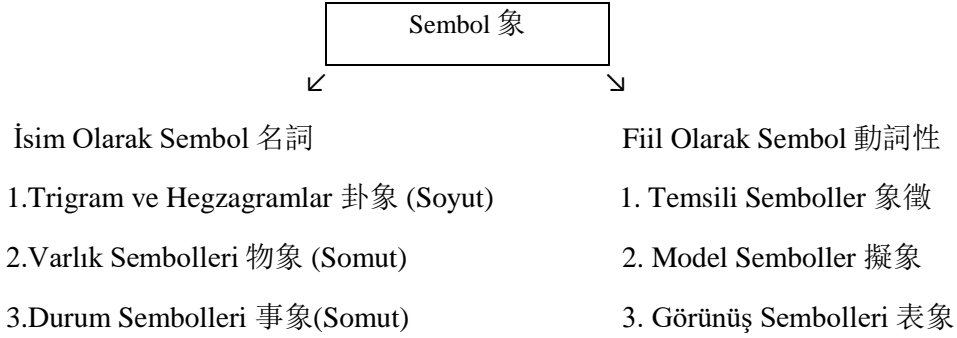
Değişimler Klasik'i'ndeki trigram ve hegzagramlar, bilge kişinin (yazarın), evrende meydana gelen çeşit çeşit olay ve durumları model olarak, onları temsilen geliştirdikleri bazı sembollerdir; ancak bilindiği gibi trigram ve hegzagramlar içinde fazla ihtimal barındıramayan şekillerden meydana gelirler ve sürekli değişim ve dönüşüm içerisinde olan evreni ve olayları tam olarak yansıtmada yetersiz kalmaktadırlar. Eski dönemlerde insanın kendine, evrene ve varlığa dair sahip olduğu bilgi her ne kadar sade ve basit içerikli olsa da, sonraları uygarlık ve teknik alandaki ilerleme ile bu bilgi çoğalmış ve karmaşık hale gelmiştir. Bu nedenle, ilkel insanın evren ve varlığı algılaması için yeterli olan trigram ve hegzagramlar zamanla yetersiz kalmaya başlamış, bu durum da yeni yöntemlerin geliştirilmesine olan ihtiyacı ortaya çıkarmıştır.

Wang Bi'ye göre; trigram ve hegzagramların var olabilmesi için öncelikle onlara temel oluşturacak bir anlamın olması gerekmektedir, diğer bir deyişle; bu sembollerin ulaşmak istediği hedef, her birinin içinde var olan anlamdır. Bu anlam, bilge kişinin (yazarın) kalbinden geçen anlama çok yakındır. Ancak bu trigram ve hegzagramlar, çeşitli yöntemler geliştirilerek yeni yeni içerik ve ihtimaller kazandıktan sonra, içlerinde var olan temel anlamdan uzaklaşmaya başlamışlar ve anlamın yanlış algılanmasına ve yanlış yorumlanmasına neden olmuşlardır.

Çinli felsefeci Zhuang Yaolang, Wang Bi'nin Değişimler Klasik'i'ni yorumladığı dil-sembol-anlam teorisinde kullanılan “sembol”ü, temsil

ettiği anlamlar açısından iki başlık altında incelemektedir; bunlar: isim olarak sembol ve fiil

olarak semboldür (Zhuang, 1991, s. 351-352).

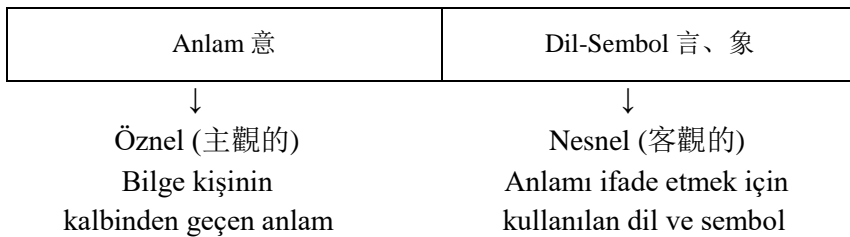

Zhuang Yaolang; isim anlamı içeren sembolleri üçe ayırmaktadır; bunlar; trigram ve hegzagamlar, varlık sembolleri ve durum sembolleri. Bunlardan trigram ve hegzagamlar; Değişimler Klasiği içinde yer alan soyut sembolleri (qian hegzagramı 乾卦, kun hegzagramı 坤卦 vb.); varlık ve durum sembolleri ise bu trigram ve hegzagamların ifade ettiği dış dünyaya ait olan somut varlık (at 馬, inek 牛, gök 天, yer 地, ejderha 龍 vb.) ve durumları (savaş 戰爭, av 打獵, gök gürültüsü 打雷 vb.) ifade etmektedir. Örneğin; toplam altı çizgiden oluşan qian hegzagramı (乾卦); gök, at, metal, buz vb. varlıkları ve “şekli değiştiği halde ölçüsü değişmeme” durumunu ifade etmektedir.

Zhuang Yaolang’ın yaptığı sınıflandırmaya göre fiil anlamı içeren semboller de üçe ayrılmaktadır; bunlar; temsili semboller, model semboller ve görünüş sembolleridir. Temsili semboller; bir varlığı sembol olarak seçerek, trigram ve hegzagramın içinde barındırdığı anlamı ifade etmektedirler. Örneğin; seçilen “inek 牛” sembolü ile, kun hegzagramının (坤卦) içerdiği “uyumlu, sakin, yumuşak” (柔順) anlamları temsil

edilmektedir^{xii}. Model ve Görünüş sembolleri ise; model veya dış görüntü olarak benzer olan bir sembolü seçmek suretiyle, varlığın kendi içinde sahip olduğu anlama atıfta bulunularak yapılmaktadır. Pek çok Çince karakter bu yöntemle ortaya çıkmıştır; örneğin; “insan”(人), “at” (馬), “güneş” (日), “ay” (月), “dağ” (山), “kuş” (鳥) vb.

Değişimler Klasiğine göre “anlam”; bilge kişinin (yazarın) aklından ve kalbinden geçen duygu ve düşünceleri temsil ederken, “sembol” ve “dil”; anlamın ifade edilmesinde kullanılan trigramları, hegzagramları ve dili temsil etmektedir. Zhuang Yaolang, Değişimler Klasiği’ni oluşturan bu dil-sembol-anlam üçlemesi arasındaki öznel-nesnellik (主觀 - 客觀) ayrımını şu şekilde yapmaktadır: bilge kişinin (yazarın) kalbinden geçen duygu ve düşünceler, yalnızca o kişiye ait oldukları için öznel-dirler (主觀); bu duygu ve düşünceleri ifade etmede yararlanılan yöntemler ise herkes tarafından ortak kullanılabilirler için nesnel-dirler (客觀); bu durumda; anlam öznelken, dil ve sembol nesnel olmaktadır (Zhuang, 1991, s. 352-354).

Dil, sembol ve anlamı öznel-nesnel olarak ayırmak her ne kadar Zhuang Yaolang tarafından yapılmış olsa da; çok net ifadelerle olmamakla birlikte, bu ayrımı ilk yapanın Wang Bi olduğunu söylemek hatalı olmayacaktır. Wang Bi; Değişimler Klasığı Örneği. Tuanzhu Bölümü'nde şöyle bir cümle kullanmıştır: “dilini ifade ettiği anlam, görünen her şeyi açıklamaya yetmez, anlam içinde başka bir anlam taşır.” (凡言義者，不盡於所見，中有意謂者也) (Lou, 1992, s. 613).

Wang Bi bu cümlede; dilini ifade ettiği anlamın nesnel olduğunu ve yalnızca herkes tarafından görülebilen nesnel anlamı ortaya çıkarabileceğini söylerken; bilge kişinin (yazarın) kalbinden geçen asıl anlamın öznel olduğunu ve bu anlama dil ile ulaşılamayacağını belirtmektedir. Öyleyse dil ve sembol kullanılarak ulaşılan anlam (nesnel anlam), bizi yazarın ifade etmek istediği gerçek anlama (öznel anlam) yüzde yüz oranında ulaştıramayacaktır.

Sonuç

Wang Bi, Değişimler Klasığı'ni yorumlamak için ortaya koyduğu dil-sembol-anlam ilişkisi ile insanın sahip olduğu bilgi ve dil yeteneğinin, anlama ulaşmada vazgeçilmez ama bir o kadar da yetersiz olduğunu ve yanlış kullanımında kişiyi anlamdan uzaklaştırdığını ifade etmektedir. Onun kullandığı yöntem, dil ve sembol aracılığı ile bilge kişinin (yazarın) kalbinden geçen teorik anlama ulaşmayı ve onu pratiğe dökmeyi amaçlamaktadır. Wang Bi'nin geliştirdiği bu yöntemin, kişiyi yüzde yüz oranında gerçek anlama ulaştırması zor olsa da, en azından kişiye dilin sınırlılığın kurtularak, anlama yaklaşma konusunda önemli bir olanak sağlamaktadır. Bu noktada, bu olanağı iyi değerlendirebilmek kişinin kendi istek ve çabasına bağlı olmaktadır.

Wang Bi, “Lao Tzu metafiziğinin kökleri nedir?” sorusuna cevap ararken, öncelikle “Dao De Jing”den (道德經) uzun yıllar önce oraya çıkmış olan “Değişimler Klasığı”ni (周易) yorumlamış ve bu süreçte “dil-anlam ayrımı” (言意之辨) yöntemini geliştirmiştir. Onun geliştirdiği bu yöntem; bir taraftan Lao Tzu'nun metafiziksel

düşünce yapısının dayandığı temellere dair yeni tartışmalara yol vermiş; diğer taraftan Lao Tzu metafiziği içinde yer alan insanın “dil ve yazılı ifade ile mantıksal çerçevede düşünebilme” (語文表達的邏輯思考能力) ve tarihsel süreçte daha erken gelişim göstermiş olan “resimli ifade ile mantıksal çerçevede düşünebilme” (圖象表達的邏輯思考能力) yeteneklerinin sınırlılığına dair tartışmalar başlatmıştır. Wang Bi'ye göre; Lao Tzu felsefesinin temel amacını oluşturan “doğaya dönüş” (回歸自然) fikrinin ön koşulu; insanın evren ve varlığı anlama ve ifade etme aşamasında kullandığı tüm yeteneklerinin ve bu yetenekler aracılığı ile geliştirdiği tüm yöntemlerin sınırlılığını fark etmesi ve bunların ötesine geçebilmesidir.

Kaynakça

- Cai, Y.Z. (1999). *Wang Bi Yi Xue Yanjiu (Wang Bi Değişimler Öğretisi Araştırması)*. Taipei: Guoli Zhongyang Daxue.
- Hou, Q.D. (1976). *Wang Bi Yixue Zhi Yanjiu (Wang Bi Değişimler Klasığı Öğretisi Araştırmaları)*. Taipei: Jiaxin Shuini Gongsı Wenhua Jijinhui.
- Lin, L.Z. (1988). *Wang Bi*. Taipei: Dong Da Tushu Gongsı.
- Lou, Y.L. (1992). *Zhouyi Laotzu Wangbi Zhu Xiaoshi (Değişimler Klasığı Lao Tzu Wang Bi Yorum ve Açıklaması)*. Taipei: Huazheng Shuju Youxian Gongsı.
- Zhou, F.M. (1993). *Wang Bi Ji Cheng Yi Yixue Sixiang Zhi Bijiao Yanjiu (Wang Bi ve Cheng Yi'nin Değişimler Öğretisi Karşılaştırması)*. Taipei: Guoli Taiwan Daxue ZhongguoWenxue.
- Zhou Yi, (Değişimler Klasığı) 繫辭上, Bölüm 12.
- Zhuang, Y.L. (1991). *Wang Bi Xuan Xue (Wang Bi Sırlar Öğretisi)*. Taipei: Guoli Taiwan Shifan Daxue.

Notlar

¹ Han Hanedanlığı'nın (MÖ 206 – MS 220) yedinci hükümdarı Han Wudi (漢武帝) (MÖ 141- MÖ 87), hanedanlığın gelişimi için eski kültür ve geleneklerin yeniden benimsenmesinin önemi üzerinde durmuş ve Qin Hanedanlığı hükümdarı Qin Shi Huang'ın emri ile yakılan eski metinlerin, metinleri ezberlemiş olan aydınlar aracılığı ile yeniden yazılması ve derlenmesi için gerekli olan çalışmalara yol vermiştir. Bu dönemde, dönemin ünlü düşünürü Dong Zhongshu (董仲舒) (MÖ 179 - MÖ 104) liderliğinde toplanan bir

ekip, Qin öncesi döneme (MÖ 221 yılı öncesi) ait olan eski metinlerin yeniden yazılması için girişimde bulunmuşlardır. Han Hanedanlığı tarihine damga vuran bu çalışma sayesinde, Çin Felsefe tarihinde “Klasikler Öğretisi” (經學) adı altında bir ekol gelişim göstermiş, bu ekol Çin toplumuna temel oluşturan ve düşünce tarihinin gelecek ikibin küsur yılına etki eden düşünce akımlarından Konfüçyüsçü düşünceyi yeniden odak noktası haline getirmiştir.

ii “Değişimler Klasığı” (易經/周易); evrendeki her şeyin değişim sürecini aşamalarıyla birlikte ifade eden bir rehber niteliğindedir. Çin’in en eski klasik metinlerinden biri olarak bilinen “Değişimler Klasığı”, güneşin doğuşu ve batışı, mevsimlerin dönüşümü, iklimsel değişiklikler, gece ve gündüz, yağmur, gök gürültüsü ve rüzgar gibi doğa ve gök olaylarını ifade etmekle birlikte, bu olayların insan yaşamına olan etkileri hakkında da bilgiler vermektedir. Metnin orijinalinin MÖ 3000’li yıllarda Çin mitolojisinde insanlığın atası olarak kabul edilen bilge kişi Fu Xi’ye (伏羲) dayandığına inanılmaktadır. Fu Xi ilk olarak üç dizimli (三劃卦象) sekiz trigram (八卦) ortaya koymuş, bu trigramları qian (乾), kun (坤), zhen (震), kan (坎), gen (艮), xun (巽), li (離) ve dui (兌) olarak adlandırarak her birinin sırasıyla; gök, toprak, gök gürültüsü, su, dağ, rüzgar, ateş ve göl’ü temsil ettiğini bildirmiştir. Metinde her üç dizimi oluşturan iki farklı çizgi (爻象) bulunmaktadır; bunlardan biri tam çizgi ve diğeri de kesik çizgidir. Tam çizgi, evrende güçlü, yaratıcı ve eril kutup olan yang’ı (陽); kesik çizgi ise yumuşak, kabullenici ve dişi kutup olan yin’i (陰) temsil etmektedir. “Değişimler Klasığı”, evrende birbirinden ayrılmaz ve birbirini var-yok eden bu iki karşıt kutbun etkileşimi ve bu etkileşim sonucu meydana gelen değişim ve dönüşümleri ifade etmektedir. “Değişimler Klasığı”ne Fu Xi’den sonra katkı sağlayan en önemli kişi Zhou Hanedanlığının (MÖ 1121 - MÖ 221) kurucu hükümdarı Wen Wang’dır (文王) (MÖ 1152 - 1056). Wen Wang, öncelikle sekiz trigramın (八卦) birbirini takip sırasını yeniden oluşturmuş, daha sonra üç dizimli (三劃) iki trigramı birbirinin üzerine koyarak altı dizimli (六劃卦象) altmış dört adet hegzagram (六十四卦) elde etmiştir. Wen Wang’ın klasik metine yaptığı en önemli katkı, ortaya çıkan bu altmış dört hegzagramı yorumlayarak metine yazılı olarak eklemesidir. Wen Wang’ın yaptığı bu çalışma, evrende meydana gelen değişim ve dönüşümlerin ve bu değişim ve dönüşümlerle ilgili yapılan gözlemlerin daha çok sayıda ihtimallerle önce sembollere ve daha sonra da yazıya aktararak kaydedilmesini sağlamış, bu bağlamda “Değişimler Klasığı”ni bir çeşit bilim kitabı haline getirmiştir. Bu klasik, İlkbahar Sonbahar-Savaşan Beylikler Dönemine (MÖ 770 – MÖ 221) geldiğinde Konfüçyüs tarafından yeniden derlenmiştir.

iii Çin’de yazının henüz var olmadığı MÖ 3000’li yıllarda ortaya çıkan “Değişimler Klasığı” (易經), aslında üç dizimli trigram ve altı dizimli hegzagramlar üzerine kurulu bir metindir. Yazının bulunmasından sonra, Zhou Hanedanlığı hükümdarı Wen Wang (文王 MÖ 1152-1056) tarafından bu semboller yorumlanmış ve açıklamaları metne eklenmiştir.

iv Anlama ulaşma konusunda sembol ve dilin (sözcüğün) önemi göz ardı edilemez; ancak anlama ulaşma aşamasında sembol ve dil tüketilmediği (temsil ettiği tüm ihtimallerin bilgisine ulaşılmadığı) takdirde, gerçek anlama ulaşmamız mümkün olmayacaktır. Burada Wang Bi’nin üzerinde durduğu “unutmak” eylemi, “boşvermek” değil, “tüketmek, yani tüm ihtimalleriyle ve her yönüyle anlamak” anlamına gelmektedir. Tüm ihtimalleri ve her yönü ile yapılmayan bir anlama yöntemi, kişiyi “anlam”ın bütününe değil, sadece bir kısmına ulaştıracaktır. Bizi “anlam”ın yalnızca bir kısmına ulaştırabilen bir anlama biçimi, yalnızca birer yöntem olan “dil” ve “sembol”ün etkisinden kurtulamayacak ve bizi gerçek “anlam”a hiç bir zaman ulaştırmayacaktır. Bu sebeple; kişi dil ve sembolün tüm ihtimallerinin bilgisine ulaştığı an, artık onları unutmakla sorumludur, ancak bu şekilde onların etkisinden kurtularak gerçek “anlam”a ulaşabilir. Bunun yanı sıra; zaman içerisinde insanların olayları anlayış şekli değişim göstermiştir, buna bağlı olarak aynı “anlam”ı ifade etmek için kullanılan dil ve sembol de zaman içerisinde değişikliğe uğramıştır. Örneğin; “ay tutulması” (月全蝕) olayı Çin’de eskiden kutsal bir köpeğin ay’ı ısırarak ondan parça koparması şeklinde algılanırken, sonraları bunun doğal bir gökyüzü olayı olduğu anlaşılmış ve bu şekilde algılanmıştır.

v Wang Bi’ye göre; Han Dönemi düşünürlerinin “Değişimler Klasığı”ni yanlış anlayıp yanlış yorumlamalarının temel sebebidir; onlar metni açıklarken “dil ve sembol”ün yalnızca birer araç olduğunu ve bu araçların asıl amaç olan “anlam”dan geldiklerini göz ardı etmişler ve metnin içeriğini açıklarken içi boş dil tartışmaları yapmanın ötesine geçememişlerdir.

vi Burada Wang Bi’nin kullandığı “doğmak” (生) kavramı, “direkt olarak meydana getirme” değil, “temsil etme” anlamında kullanılmıştır.

vii Bu noktada akla gelebilecek bir soru; insanın hissettiği pek çok duygu ve duyduğu pek çok ses “sembol” kullanılarak ifade edilebilir mi? olabilir. Örneğin; acı, sıcak, açlık, mutluluk, ağlama sesi, gülme sesi, tartışma sesi vb. duygu ve sesleri direkt olarak ifade edebilecek bir sembol yoktur. İnsan “sıcak”ı hissedebilir, bu hissi ifade etmek için de “ateş”i sembol olarak kullanabilir ancak; “ateş”, “sıcak”ın kendisi değildir. Aynı mantığı “Değişimler Klasığı” ni anlama konusunda yürütecek olursak; metnin içinde bir duygu

veya hissi ifade etmek için kullanılan trigramlar ve hegzagramlar bulunmaktadır, ancak bunlar anlama ulaşmak için kullanılan sembollerdir, onlar anlamın bizzat kendisi değildir.

^{viii} Wang Bi'nin kullandığı anlam veya sembolü "tüketmek" (盡) sözcüğünün içerdiği anlam üzerinde durmak gerekmektedir. Zhuang Yaolang'a göre Wang Bi'nin kullandığı bu sözcük iki anlam taşımaktadır. Sembol veya anlamın tüm ihtimallerine ulaşmak ve ötesine geçmek (充分的表達); Sembol veya anlama nokta vuruşu ile ulaşmak (指點一方向). (Zhuang, 1991, s. 354-355). Burada dikkat edilmesi gereken; Zhuang Yaolang'ın verdiği bu iki örnekte, söz ve anlama ulaşma ve hatta onları tüm ihtimalleri ile anlayarak onların ötesine geçme düşüncesi yalnızca teorik açıdan düşünülmüştür. Kişinin söz ve semboller aracılığı ile anlamın bir kısmına ulaşması mümkün olabilmektedir ancak, işin bir de pratik yani tecrübe etme yanı vardır. Kişiyi anlam'a teorik açıdan ulaşmak için dil ve sembolü araç olarak kullanabilir, ancak dil ve sembol anlamı tecrübe etme ve pratiğe dökme aşamasında kullanışlı ve belirleyici birer araç olma özelliklerini kaybetmektedirler.

^{ix} İlerleyen sayfalarda, anlamın öznelliği ve nesnelliği konusunda daha kapsamlı bir tartışmaya yer verilecektir.

^x Wang Bi'ye göre; Han Hanedanlığı döneminde Klasikler öğretisi düşünürleri tarafından Değişimler Klasığı yorumlanırken yapılan en büyük hata, sembol ve dilin (sözcüğün) anlam üzerine birer etiket gibi

yapıştırılması ve anlamı daraltması idi. Onların yorumlarında, dil sembolü ve sembol de anlamı sınırlandırmıştı. Anlama ulaşmada var olan semboller yetersiz kalınca trigramlar birbirleri ile eşleştirilerek sayısı artırıldı, bu da yetersiz kalınca yorumlamada beş element kullanılmaya başlandı. Bu yanlış teknik ve yöntemler zamanla o kadar gelişti ki, sembol ve sembolü yorumlayan dil anlamın yerini aldı ve asıl hedef olan anlam unutuldu. Bu sebeple; Wang Bi'nin çözüm önerisi bu noktada önem kazanmaktadır; ona göre dil ve sembol amaç değil araçtır; aracı kullanıp amaca ulaşıldığı noktada araçların yani dil ve sembolün unutulması gerekmektedir. Wang Bi'nin Han Dönemi Klasikler Öğretisi düşünürlerine getirdiği bu eleştiri, klasik metinlerin yorumlanmasında yapılan hataların görülmesi ve Klasikler Öğretisine karşıt olarak ortaya çıkan, sadeliği ön planda tutarak gerçek anlama ulaşmayı hedefleyen Sırlar Öğretisinin yükselişe geçmesine zemin hazırladı.

^{xi} Wang Bi'nin, klasik metinleri yorumlayan Han Dönemi Ru Düşünce Ekolü düşünürlerine eleştirisi, onların anlama ulaşmak için yöntem geliştirmesi noktasında başlamaktadır. Wang Bi'ye göre Değişimler Klasığı'ni yorumlamak için geliştirilen "karşılıklı değişim" (互體), "trigram dönüşümü" (卦變) ve "beş madde öğretisi"(五行說) yöntemleri biçimselliği ön plana çıkarmakta ve okuyucuyu metnin içerdiği gerçek anlamdan uzaklaştırmaktadır.

^{xii} Örneğin; dış dünyada bir varlık olan "gül", insan duygularına hitap eden "aşk" anlamını temsil edebilmektedir.